

EN ISKALD GRAV

METODERAPPORT TIL SKUP

**«JEG MÅ INNRØMME AT DET ER VONDT Å
HØRE AT DISSE LEVNINGENE ER GLEMT»
- ARNE BJØRKÅS, TIDL. LEDER I ID-GRUPPEN.**

Av journalist: Kirsti Haga Honningsøy,
92464296, kirsti.haga.honningsoy@nrk.no

Foto: Helge Carlsen, 93255551,
helge.carlsen@nrk.no

NRK, Bjørnstjerne Bjørnsons plass 1, 0340 Oslo

Innholdsfortegnelse

Innledning	s. 2
Når og hvordan arbeidet kom i gang, hvordan ideen oppsto	s. 3
Videre arbeid	s. 5
Presentasjon og språkføring	s. 6
Valg av bilder	s. 8
Konsekvenser	s. 9
Avslutning	s. 10

Innledning:

En iskald grav, publisert 13.april 2014. Les saken her: <http://www.nrk.no/magasin/en-iskaldgrav-1.11645668>

I nettfeaturen «En iskald grav» avdekker NRK at tre døde personer ble oppbevart i et fryseskap i kjelleren på Rikshospitalet i en periode på mellom tre og seks år.

Gjennom reportasjen gjorde NRK det kjent at de uidentifiserte likene lå der i flere år etter at de rettsmedisinske undersøkelsene var avsluttet, politietterforskningen var ferdig, og sakene henlagt.

Ifølge Kripos skal ikke politiet vente lengre enn mellom tre og seks måneder etter at de nødvendige rettsmedisinske undersøkelsene er gjort, før de tar stilling til frigivelse og gravlegging. I de tre sakene var ID-arbeidet ferdig utført med bistand fra Kripos i 2008, 2010 og 2011. Likevel ble kroppene bare liggende.

Det var da jeg jobbet med featuren om Javid Saleh (26), asylsøkeren som ble påkjørt av 31bussen på Carl Berner, at jeg fant ut at det var plassmangel på fryserommet ved Folkehelseinstituttet (FHI) på Rikshospitalet.

Saken om Javid ble publisert 2. februar 2014: <http://www.nrk.no/magasin/offeret-vi-glemte-1.11497943>

Hvordan ideen oppsto:

Da jeg jobbet med reportasjen om Javid Saleh, kom jeg over noen opplysninger som jeg fikk satt av tid til å undersøke grundigere i mars 2014.

Javid Saleh ble oppbevart på kjølerom i en temperatur på 4 grader celsius i 41 dager etter dødsfallet ved rettsmedisinsk institutt (nå underlagt Folkehelseinstituttet), og kroppen var i svært dårlig forfatning da han ble sendt i kiste fra Oslo til familien i Kabul 1. februar 2014.

Javid Salehs familie i Afghanistan og jeg holdt kontakten over telefon og Skype, og de fortalte meg hvilken forfatning kroppen til Javid var i da de åpnet kisten i Kabul. Javid hadde med andre ord ligget og råtnet i kjøleskaptemperatur.

Jeg begynte å lure på hvordan dette kunne skje og ble nysgjerrig på hvordan man oppbevarer mennesker etter døden her i Norge, særlig i kriminalsaker der det er vanskelig å identifisere og i saker der det kreves lengre oppbevaring for å sikre identitet.

At Javid var blitt lagret på denne måten på grunn av plassmangel – at det ikke var ledig kapasitet i fryserommet, fikk jeg først nyss i etter samtaler med kilder som jeg hadde brukt mye tid på i forbindelse med artikkelen om Javid. Jeg forsøkte å få opplysningene bekreftet av Folkehelseinstituttet, som først sa de trengte noe tid til å undersøke det.

Begravelsesbyrået som ble engasjert til å håndtere Javids døde kropp rådet pårørende om å la være å åpne kisten, noe begravelsesbyrået også bekreftet overfor meg. De ønsker ikke at firmanavnet skal omtales i forbindelse med denne saken.

Senere bekreftet Folkehelseinstituttet at tre personer opptok fryseplassene, men at det var uklart for dem hvor lenge de hadde ligget der. Totalt er det fire fryseplasser ved Folkehelseinstituttet.

Kripos bekreftet at det inntil nylig lå fire levninger i fryserommet, og at de hadde blitt oppbevart der i mange år. Den fjerde døde personen ble frigitt fra fryseplassen like før NRK kontaktet Folkehelseinstituttet, ifølge Kripos. De tre som fortsatt lå til oppbevaring hadde ligget der siden 2008, 2010 og 2011. ID-gruppen i Kripos gav meg saksnumrene til de tre uidentifiserte døde.

Jeg ønsket å vite mer om hvorfor de døde hadde ligget så lenge, og gjennom kommunikasjonsrådgiveren ved Folkehelseinstituttet, ble jeg satt i kontakt med Torleiv Rognum, avdelingsdirektør for rettspatologi og klinisk rettsmedisin.

Han gjorde var ofte utilgjengelig på både telefon og epost etter at vi hadde snakket sammen om hva saken min skulle handle om, og hvilken info jeg trengte. Jeg brukte mye tid på å få svar på henvendelsene mine og det lot seg ikke gjøre å få et intervju med ham etter gjentatte forsøk.

Folkehelseinstituttet ville heller ikke svare på generelle spørsmål om driften og bruk av kjølerom og fryselagre. Da vi besøkte instituttet for å ta bilder av kjøleromsdørene stilte jeg generelle spørsmål, men fikk beskjed av rettsmedisineren som møtte oss om at hun hadde sluttet å svare på spørsmål fra journalister.

NRK vet at Folkehelseinstituttet måtte lagre den døde kroppen til Javid Saleh i kjølerommet, fordi det ikke var plass i fryserommet. Over en lang periode i denne temperaturen brytes kroppen gradvis ned. Jeg hadde bakgrunnsamtaler med flere rettsmedisinere for å finne ut mer om denne prosessen.

Videre arbeid:

De tre døde har mest sannsynlig familie og bekjente der ute et sted, men ingen som politiet har klart å spore opp, eller som NRK kjenner til. De døde hadde dermed ingen som kunne fremme deres sak, legge press på politiet for å få dem gravlagt, eller gå til media.

Dersom de døde hadde hatt familier eller bekjente som kunne være med på å identifisere dem, hadde de trolig blitt begravet ganske raskt etter obduksjonene.

Underveis i saken innrømte politiet overfor NRK at det hadde skjedd en forglemmelse, Folkehelseinstituttet sier de ikke vil kommentere enkeltsaker, ID-gruppen i Kripos håper slike forglemmelser ikke skjer igjen, Riksadvokaten håper politiet og FHI tar lærdom av det som kom fram i denne reportasjen.

Det resulterte i denne oppfølgeren: http://www.nrk.no/norge/_-vi-ma-ta-laerdom-av-dette1.11663364

Folkehelseinstituttet ønsket ikke å gi meg saksnumrene til de tre i fryseren, hvor lenge de hadde ligget der, eller fortelle hvilke politidistrikt sakene tilhørte. Torleiv Rognum begrunnet det slik:

«Vi har ikke anledning til å gi informasjon om noe som har med obduksjonsrapportene å gjøre, ei heller saksnummer. Saksnumrene er informasjon/koblingsnøkkel som kan knyttes til en enkeltperson. Vi må henvise til politiet som rette instans for spørsmål som har med saker å gjøre. Vi utfører oppdragene på politiets anmodning. FHI er underlagt taushetsplikt om alle forhold knyttet til sin oppgave som oppdragstaker for påtalemyndigheten, jf. straffeprosessloven § 61a flg».

Det var først da Kripos ga meg saksnumrene at jeg kunne begynne å undersøke hvem disse tre menneskene var.

Jeg kunne valgt å presentere nyheten som en standard nyhetssak, men her var det en større historie å fortelle. Jeg tenkte ut hvordan jeg kunne få fram en stemning i en sak der nesten alt var ukjent og uavklart.

Hvem var involvert? Hvem fant dem? Hvem var de døde? Hvordan jobbet politiet? Hvorfor var etterforskningen utfordrende? Hvorfor ble de døde oppbevart så lenge og ikke stedt til hvile? Det må jo sitte noen venner eller slektninger av disse tre et sted i verden og undre seg – hvor ble de av?

Tre ulike politidistrikter hadde ansvar for de tre sakene. Gudbrandsdal, Agder og Oslo politidistrikt. Jeg startet med å ringe til hvert av politidistriktene. De søkte opp saksnumrene for meg og leste opp hvilke årstall menneskene hadde blitt funnet.

Jeg ble sendt videre til de lokale kontorene for å få ut mer informasjon om sakene. Ved hvert av kontorene møtte jeg blide og imøtekommende etterforskningsledere som ville være til hjelp. Jeg ringte menneskene som hadde funnet likene og avtalte å møte dem ved funnstedene.

Presentasjon og språkføring

Konseptet er mystisk; tre personer som ingen vet hvem er, som ble funnet i en tilstand eller på en måte som gjorde det umulig for politiet å identifisere dem.

I tillegg har de tre døde urovekkende nok blitt oppbevart i en kjeller i flere år. Ingen vet hvem de er – om det har skjedd noe kriminelt med dem, eller om de har vært utsatt for en ulykke. I tillegg har ingen vist tegn til at disse personene er savnet, noe som er litt trist.

Jeg bestemte meg for å ta med leseren på tur til Ringebu, Lillesand og Nordstrand, til funnstedene og til politikontorene, og for å møte personene som helt tilfeldig hadde funnet likene for flere år siden.

Hvilke teorier hadde de? Visste de noe? Hva hadde de sett?

Knut Rønningen og Reidar Eeg hadde kanskje for første og siste gang støtt på døde folk på denne måten. De to sier de fortsatt tenker på hvem de døde var, mennesker kan tvilsomt gå upreget fra noe sånt.

Min kollega Helge Carlsen og jeg så bilder av de døde på funnstedene. Det var et forstyrrende syn. Jeg beskrev det groteske synet av gamle lik ut fra beskrivelsene til Knut Rønningen og Reidar Eeg, men også etter bildene vi fikk se hos politiet.

Saken gikk en runde på ledernivå internt for å vurdere om beskrivelsene ble for «brutale». De valgte å la beskrivelsene stå og saken ble ikke endret. Jeg mener beskrivelsene bidrar til å belyse hvorfor identifisering er vanskelig i slike saker.

Menneskene jeg møtte i de ulike fylkene snakket dialekt, hadde unike personligheter og væremåte. Jeg valgte å sitere dem på dialekt – for å illustrere hvem de er og hvilken bakgrunn de har. Jeg mener dette var et godt grep, og leseren ble bedre kjent med intervjuobjektene, men fikk også oversikt over hvor i landet vi befant oss.

Valg av bilder:

Når selve subjektet i historien ikke var til stede på funnstedene, måtte vi formidle uhyggen ved hjelp av omgivelsene. På Ringebu møtte vi lensmannen på kontoret, en utfordrende setting rent fotografisk.

Fotografen forsøkte i stedet å fokusere på ansiktsuttrykkene og kroppsspråket hans i det han bladde seg gjennom etterforskningsdokumentene fra likfunnet. Senere oppe på funnstedet i Lågen var vi sammen med mannen som fant den døde, Knut Rønningen. Her spilte værgudene på lag og rammet inn elveleiet med grå, dystre skyer.

Funnstedet stakk opp av isen i form av en ansamling med steiner der liket hadde blitt kilt fast. Knut Rønningen virket som en fatningens mann, men av og til tok han seg små pauser og reflekterte over opplevelsen. Det var da den nonverbale kommunikasjonen kom til sin rett, noe som gjenspeiles i bildene.

Også i Lillesand var vi heldige med innrammingen av funnstedet. Det var en sur dag med tunge skyer, og bare et par solstråler som brøt i gjennom. Funnstedet var i strandkanten på en øy ute i skjærgården. Det som på sommerstid sikkert er definisjonen på sørlandsidyll, var denne dagen en dyster ramme av synet som møtte en båtfører som tøffet forbi noen år tidligere.

I Lillesand valgte vi også å bruke ett av bildene fra etterforskningsmaterialet av den avdøde kvinnens fot. Foten var fortsatt ikledd en sko og strømpe og ble dermed ikke så voldsom kost som hvis man skulle vist bar hud.

På Nordstrand bad var omgivelsene noe mer triveligere den dagen vi dro på befarings. Oslopolitiet hadde ikke anledning til å bli med, og på denne strålende aprildagen var toalettene der mannen ble funnet død avlåst. Dette er nok det svakeste bildet i artikkelen.

Vi gikk mange runder for å få tilgang til lokalene, rettsmedisinsk avdeling ved Folkehelseinstituttet, hvor det som skulle være hovedbildet til artiklene skulle tas. Vi håpet i det lengste å få slippe helt inn til rommet hvor fryseskapene med de tre døde befinner seg.

Både jeg og redaktørene gjorde framstøt overfor Torleiv Rognum og rettsmedisinsk klinikk, men ble kontant avvist. Begrunnelsen var at personvernet for dem som ligger på kjølerommet mellom obduksjonssalen og fryserommet gikk foran, og at de mente dette ville bli krenket dersom vi gikk gjennom rommet.

Vi endte til slutt med et kompromiss om å få lov å ta bilde av døren inn til kjølerommet. Døren er uhyggelig i seg selv med gulrøde fingeravtrykk, hvite flater og børstet stål. Det er lite som minner om et gravsted. Det gule plastforhenget og de hvite flisene rammer inn inngangen til kroppens nest siste stoppested for historiens tre hovedpersoner.

Konsekvenser:

Avsløringene førte til at politiet fikk fart på sakene sine og ble minnet på at de fortsatt hadde et ansvar for å frigjøre likene. De beklaget måten det ble håndtert på. Leder i ID-gruppen i Kripos Per Angel kalte det en forglemmelse hos det lokale politiet og Riksadvokaten håper partene tar lærdom av dette.

Det er uvisst om plassmangelen ved rettsmedisinsk har gått ut over tilstanden til flere døde enn Javid Saleh. Det finnes ingen frist for hvor lenge de døde kan ligge frosset, men man skal ikke vente lengre enn mellom tre og seks måneder før man tar stilling til frigivelse, ifølge Kripos. Riksadvokaten forutsatte at Folkehelseinstituttet har en bedre dialog med politidistriktene i framtiden.

«Når opplysningene til post mortem-skjemaet er innhentet og registrert er det ingen grunn til å beholde kroppene. I disse tilfellene skyldes det en forglemmelse, for det har ikke blitt lagt press på å få de ut» - Per Angel, leder i ID-gruppen i Kripos.

Reportasjen førte til at de tre likene ble og blir frigitt fra Folkehelseinstituttet. Mannen som ble funnet i Gudbrandsdalslågen for snart fem år siden ble frigitt fra Folkehelseinstituttet kort tid etter reportasjen, og gravlagt 3. juli i fjor ved Ringebu kirke.

Politiinspektør Ola Sørby sier politiet varslet Den norske kirke i Ringebu om saken og at de deretter håndterte den videre prosessen.

I januar 2015 opplyser politiet i Agder at de har sendt anmodning om kremasjon av liket av kvinnen som ble funnet i Lillesand og sier de avventer avgjørelsen fra Lillesand kommune om videre håndtering. I Oslo skal politiet ha frigjort liket, men foreløpig har ingen kunnet svare på hvor mannen er begravet.

Mitt inntrykk er at politiet og Folkehelseinstituttet ikke kommuniserte godt nok. Politiet har støttet seg til at FHI skulle ta seg av gravlegging, mens FHI har ventet på beskjed fra politiet, til tross for at de har opplevd plassmangel.

Avslutning:

I arbeidet med denne saken så jeg en anledning til å dra ut, lengre enn vanlig, for å snakke med folk. En sjelden fordel man får som nettjournalist i disse dager. Min erfaring er at artiklene alltid blir bedre når journalisten får mengde seg med intervjuobjektene, bruke tid, bygge en relasjon.

Jeg mener at mange flere harde nyhets saker kunne vært skrevet i denne formen, særlig når man er alene om selve nyheten. Min erfaring med dette prosjektet er at det lønner seg å være tålmodig, møte folk ansikt til ansikt, og å jobbe på lang sikt.

Dessverre kom det ikke inn så mange gode tips om hvem disse personene kan ha vært. Det var heller ikke mange opplysninger å gå etter fra politiet. Historiene forblir gåtefulle, men nå er de stedd til hvile til prestenes store lettelse. Dersom det skulle vise seg at man kommer over nye spor, har man allerede ID-profiler på de tre hos Kripas og det er muligheter for å grave opp levningene igjen om nødvendig.

Døden er tema alle kan relatere seg til. Enten har vi opplevd dødsfall hos noen som står oss nær, eller så har vi reflektert over at livet vårt en dag tar ubønnhørlig slutt. Når vi dør ønsker de fleste av oss at de vi brydde oss om skal få mulighet til å ta farvel. At det skal foregå i verdige former, og at når siste spadetak med jord legges over oss, er det punktum.

For disse menneskene ble det aldri satt punktum. De ble liggende i fryseren på ubestemt tid, og hvem vet, kanskje ville de fortsatt ligget der – uvitende om at de ikke hadde fått den endelige avslutningen på sin jordlige tilstedeværelse.

Man får kanskje et gufs i seg når man tenker at livet så brått kan bli avsluttet, og når man i tillegg havner i et evigvarende limbo – her i form av en kald fryser i kjelleren på et sykehus, er det lett å se for seg at det kunne skjedd hvem som helst av oss. Og jeg er ganske sikker på at slik ønsker vi ikke å ha det her i Norge.